

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кафедра педагогіки

ЗАТВЕРДЖЕНО

Гуманітарно-педагогічний факультет

«19» червня 2025 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

**ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ
(ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ В УКРАЇНІ)**

Галузь знань А Освіта

Спеціальність: А5 «Професійна освіта»

Освітня програма: «Професійна освіта. (Аграрне виробництво,
переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології»

Гуманітарно-педагогічний факультет

Розробник: д-р пед. н., професор кафедри педагогіки Васюк О. В.

Київ – 2025 р.

Опис навчальної дисципліни «Історія педагогіки (Історія педагогіки та освіти в Україні)». Навчальна дисципліна є обов'язковою. Дисципліна розкриває завдання та методологію історії педагогіки; підходи щодо виникнення виховання; етапи становлення української народної педагогіки; умови зародження і розвитку шкільництва в Україні; особливості організації та діяльності братських шкіл та перших українських вищих шкіл; козацьку систему виховання; сутність культурно-національних рухів в Україні у ХІХ ст.; розвиток школи і педагогічної думки в Україні від найдавніших часів до сьогодення; просвітницьку діяльність та педагогічні ідеї видатних вчених, письменників і громадських діячів; історико-педагогічну спадщину, внесок видатних учених-педагогів у теорію і практику навчання і виховання; основні праці корифеїв педагогіки минулого; головні тенденції розвитку теорії і практики освіти на сучасному етапі; сутність відродження національної школи, процесів розвитку освіти в умовах національного відродження; шляхів і засобів національного виховання дітей та молоді.

Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь		
Освітній ступінь	бакалавр	
Спеціальність	А5 «Професійна освіта»	
Освітня програма	Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології)	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	обов'язкова	
Загальна кількість годин	120 / 90	
Кількість кредитів ECTS	4 / 3	
Кількість змістових модулів	2	
Курсовий проект (робота) (за наявності)	-	
Форма контролю	екзамен	
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм здобуття вищої освіти		
	Форма здобуття вищої освіти	
	денна	денна скорочений термін
Курс (рік підготовки)	1	1
Семестр	2	2
Лекційні заняття	30 год.	30 год.
Практичні, семінарські заняття	30 год.	30 год.
Лабораторні заняття	- год.	- год.
Самостійна робота	60 год.	30 год.
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми здобуття вищої освіти	4 год.	4 год.

1. Мета, компетентності та програмні результати навчальної дисципліни

Мета дисципліни “Історія педагогіки та освіти в Україні” – показати зв’язок педагогічних здобутків теоретиків і практиків, спадкоємництво і новаторство в розробці й реалізації педагогічних ідей; сформувати вміння використовувати отримані знання в майбутній професійній діяльності, застосовувати творчий підхід до вирішення будь-якої педагогічної проблеми.

Вивчення дисципліни сприяє вирішенню завдань, як от:

- забезпечити майбутніх викладачів знаннями з педагогічної спадщини минулого, виходячи з принципу зв’язку історії та сучасності, на ґрунті зв’язку загальноісторичного процесу з історією педагогічної думки різних епох як складової частини цивілізації, культури і освіти поколінь;
- визначити роль корифеїв педагогіки минулого як засновників тих чи інших педагогічних течій або систем освіти і виховання;
- забезпечення педагогів знаннями про великий і цікавий досвід оновлення теорії і практики вищої освіти в Україні;
- розвиток педагогічного мислення з використанням педагогічного досвіду.

Набуття компетентностей:

інтегральна компетентність: здатність розв’язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в професійній освіті, що передбачає застосування певних теорій та методів педагогічної науки та інших наук, пов’язаних із сферами виробництва і переробки продуктів сільського господарства та харчовими технологіями і характеризуються комплексністю та невизначеністю умов.

загальні компетентності:

ЗК 02. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 07. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 11. Усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем.

спеціальні (фахові) компетентності:

СК 02. Здатність забезпечити формування у здобувачів освіти цінностей громадянськості і демократії.

СК 09. Здатність здійснювати професійну діяльність з дотриманням вимог законодавства, стандартів освіти та внутрішніх нормативних документів закладу освіти.

СК 11. Здатність використовувати у професійній діяльності основні положення, методи, принципи фундаментальних та прикладних наук.

Програмні результати навчання:

ПР 01. Уміти використовувати інструменти демократичної правової держави в професійній та громадській діяльності, приймати рішення на підставі релевантних даних та сформованих ціннісних орієнтирів.

ПР 02. Володіти інформацією чинних нормативно-правових документів, законодавства, галузевих стандартів професійної діяльності в установах, на виробництвах, організаціях сфер, пов'язаних з аграрним виробництвом, переробкою сільськогосподарської продукції та харчовими технологіями.

ПР 03. Аналізувати суспільно й особистісно значущі світоглядні проблеми, усвідомлювати цінність захисту незалежності, територіальної цілісності та демократичного устрою України.

ПР 07. Аналізувати та оцінювати ризики, проблеми у професійній діяльності й обирати ефективні шляхи їх вирішення.

ПР 10. Знати основи психології, педагогіки, а також основи фундаментальних і прикладних наук, пов'язаних з аграрним виробництвом, переробкою сільськогосподарської продукції та харчовими технологіями на рівні, необхідному для досягнення інших результатів навчання, передбачених цим стандартом та освітньою програмою.

ПР 11. Володіти психолого-педагогічним інструментарієм організації освітнього процесу, уміти проектувати і реалізувати навчальні/розвивальні проекти.

ПР 13. Застосовувати у професійній діяльності сучасні дидактичні та методичні засади викладання навчальних дисциплін і обирати доцільні технології та методики в освітньому процесі.

ПР 23. Розуміти соціально-економічні процеси, що відбуваються в Україні та світі, мати навички ефективного господарювання.

ПР 25. Забезпечувати рівні можливості і дотримуватися принципів гендерного паритету у професійній діяльності.

2. Програма та структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	денна форма							денна форма, скорочений термін					
	тижні	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
			л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Модуль 1. <i>Становлення виховання та освіти в Україні з найдавніших часів до XIX ст.</i>													
Тема 1. Становлення виховання та освіти в Україні найдавніших часів до XV ст.	1	15	4	4			28	11	4	4			13
Тема 2. Розвиток освіти і педагогічної	3	15	4	4				12	4	4			

думки в епоху українського Відродження та Козацької доби.													
Тема 3. Особливості розвитку освіти і педагогічної думки в Україні кінця XVIII – першій пол. XIX ст.	5	15	4	4				11	4	4			
Тема 4. К.Ушинський – основоположник наукової педагогіки і реформи школи.	7	15	4	4				11	4	4			
Разом за модулем 1	60		16	16			28	45	16	16			13
Модуль 2. Розвиток освіти та педагогічної думки у кінці XIX початку XX ст.													
Тема 1. Школа і педагогіка України другої пол. XIX–поч. XX ст.	9	19	4	4			32	14	4	4			17
Тема 2. Школа і педагогіка України у радянський період (1920-80 рр.).	11	23	6	6				18	6	6			
Тема 3. Розвиток освіти незалежної України .	14	18	4	4				13	4	4			
Разом за модулем 2	60		14	14			32	45	14	14			17
Усього годин	120		30	30			60	90	30	30			30

3. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Становлення виховання та освіти в Україні з найдавніших часів до XV ст.	4
2	Розвиток освіти і педагогічної думки в епоху українського Відродження та Козацької доби.	4

3	Особливості розвитку освіти і педагогічної думки в Україні кінця XVIII – першій пол. XIX ст.	4
4	К.Ушинський – основоположник наукової педагогіки і реформи школи.	4
5	Школа і педагогіка України другої пол. XIX–поч. XX ст.	4
6	Школа і педагогіка України у радянський період (1920-80 рр.).	6
7	Розвиток освіти незалежної України.	4

4. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Виховання і навчання в Україні з найдавніших часів до XV ст. н. е.	4
2	Навчальні заклади та педагогічна думка в епоху Відродження та Козацької доби в Україні (XVI-XVIII ст.).	4
3	Освітні процеси кінця XVIII– першої пол. XIX ст. Розвиток демократичних педагогічних ідей українськими просвітителями першої половини XIX ст.	4
4	Педагогічна теорія К.Ушинського і її втілення в практику виховання і освіти.	4
5	Питання освіти та виховання у творчій спадщині громадсько-політичних діячів України XIX – поч. XX ст. Освіта, шкільництво і педагогічна думка в Україні в 1917-1919 рр.	4
6	Розвиток освіти і педагогічної думки в Україні в роки радянської влади. Педагогічна діяльність і провідні педагогічні ідеї А.Макаренка та В.Сухомлинського.	6
7	Відродження національної системи виховання, школи і педагогіки в період становлення незалежної України.	4

5. Теми самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Вивчення першоджерел літературно-педагогічної спадщини XI–XIX ст.	28/13
2	Вивчення першоджерел літературно-педагогічної спадщини XIX–XXI ст.	32/17

6. Методи та засоби діагностики результатів навчання:

- усне або письмове опитування;
- співбесіда;
- тестування;
- самооцінювання.

7. Методи навчання:

- методи проблемного навчання;
- кейс-метод;
- метод проєктного навчання;
- метод навчання через дослідження;
- метод навчальних дискусій та дебат;
- робота в парах, у групах;
- мозковий штурм;

- метод гейміфікованого навчання;
- лекційний метод, розповідь, пояснення, бесіда;
- ілюстрування, демонстрування;
- робота з навчально-методичною літературою (конспектування, тезування, анотування, складання реферату).

8. Оцінювання результатів навчання.

Оцінювання знань здобувача вищої освіти відбувається за 100-бальною шкалою і переводиться в національну оцінку згідно чинного «Положення про екзамени та заліки у НУБіП України».

8.1. Розподіл балів за видами навчальної діяльності

Вид навчальної діяльності	Результати навчання	Оцінювання
Модуль 1. Становлення виховання та освіти в Україні з найдавніших часів до XIX ст.		
Практична робота 1. Виховання і навчання в Україні з найдавніших часів до XV ст. н. е.	ПР 03, ПР 07, ПР 10. ПР 11, ПР 13, ПР 23, ПР 25 Знати понятійно-категоріальний апарат, завдання та методологію історії педагогіки; підходи щодо виникнення виховання; етапи становлення української народної педагогіки та виховання із найдавніших часів до IV ст.; зародження шкільництва; літературно-педагогічну спадщину періоду. Вміти усвідомлено працювати з першоджерелами («Слово про закон і благодать»; «Ізборник Святослава 1073 р.»; «Ізборник Святослава 1076 р.»; Мономах «Поучення»; «Бджола»); визначати основну ідею праці; аналізувати педагогічні проблеми. Знати умови зародження і розвиток шкіл в Україні XVI-XVIII ст.; орієнтуватися в особливостях організації та діяльності братських шкіл та перших українських вищих шкіл; усвідомлювати козацьку систему виховання. Вміти усвідомлено працювати з першоджерелами (Статут Львівської братської школи; Статут Луцької греко-латино-слов'янської школи; Ю. Дрогобич «Прогностична оцінка 1483 року»; П. Русин «Елегія на честь Йоана Вислоцького»; Г. Смотрицький «Ключ царства небесного», «До народів руських»; І. Вишенський «Книжка; Клірик Острозький «До	15
Практична робота 2. Навчальні заклади та педагогічна думка в епоху Відродження та Козацької доби в Україні (XVI-XVIII ст.)		15
Практична робота 3. Освітні процеси кінця XVIII– першої пол. XIX ст. Розвиток демократичних педагогічних ідей українськими просвітителами першої половини XIX ст.		15
Практична робота 4. Педагогічна теорія К.Ушинського і її втілення в практику виховання і освіти		15
Самостійна робота 1. Вивчення першоджерел літературно-педагогічної спадщини XI–XIX ст.		10
Модульна контрольна робота 1		30

	читача»; Стефан Зизаній «Казань»; М. Смотрицький «Грамматика слов'янська»; Ф. Прокопович «Прориторичне мистецтво», «Духовний регламент»; С. Полоцький «Обід душевний», «Вечеря душевна»; Е. Славинецький «Громадянство звичаїв дитячих»; С. Яворський «Слізне з книгами прощання»; визначати основну ідею праці та внесок авторів у розвиток шкільництва та педагогіки; аналізувати педагогічні проблеми; встановлювати і пояснювати взаємозв'язок педагогічних явищ і фактів, усвідомлюючи сучасну педагогічну дійсність. Знати розвиток українського шкільництва та національної освіти в означений період; розуміти сутність культурно-національних рухів в Україні у ХІХ ст.; просвітницьку діяльність і педагогічні ідеї видатних вчених, письменників і громадських діячів. Вміти усвідомлено працювати з першоджерелами (Г. Сковорода «Вдячний Єродій», «Убогий Жайворонок»; Т. Шевченко «Наймичка»; М. Костомаров «Дві руські народності»; П. Куліш «Листи з хутора»; М. Пирогов «Питання життя»; О. Духнович «Народная педагогія»); визначати основну ідею праці та внесок автора в розвиток шкільництва та педагогіки; аналізувати педагогічні проблеми; встановлювати і пояснювати взаємозв'язок педагогічних явищ і фактів, усвідомлюючи сучасну педагогічну дійсність. Знати біографічні дані та творчий шлях К. Ушинського. Розуміти сутність людини як предмета виховання за К. Ушинським. Усвідомлювати ідею народності виховання, проблеми морального виховання в педагогічній спадщині К. Ушинського. Розуміти роль учителя у вихованні учнів, дидактичні погляди видатного педагога. Орієнтуватися у творчій спадщині К. Ушинського («Про користь педагогічної	
--	--	--

	літератури», «Про народність у громадському вихованні», «Праця в її психічному і виховному значенні», «Рідне слово», «Людина як предмет виховання»), вміти визначати основну ідею праці; аналізувати педагогічні проблеми, що піднімаються в роботі; творчо використовувати цінні педагогічні ідеї у практиці освітньої роботи закладу освіти.	
Всього за модулем 1		100
Модуль 2. Розвиток освіти та педагогічної думки у кінці XIX початку XX ст.		
Практична робота 1. Питання освіти та виховання у творчій спадщині громадсько-політичних діячів України XIX – поч. XX ст. Освіта, шкільництво і педагогічна думка в Україні в 1917-1919 рр.	ПР 01, ПР 02. ПР 03, ПР 07, ПР 10. ПР 11, ПР 13, ПР 23, ПР 25 Знати стан початкової і середньої школи та вищої освіти в Україні другої пол. XIX – поч. XX ст. Розуміти педагогічну діяльність і погляди М. Драгоманова, Т. Лубенеця, Б. Грінченка. Л. Українки, С. Русової, М. Грушевського, І. Огієнка, І. Франка. Вміти усвідомлено працювати з першоджерелами (М. Драгоманов «Два учителі»; Т. Лубенець «Про покарання в дитячому віці і шкільну дисципліну»; Б. Грінченко «Екзамен», «Листи з України Наддніпрянської»; Л. Українка «Волинські образки», «Лист до А. С. Макарової»; С. Русова «Дидактика», «Національна школа»; М. Грушевський «Історія України-Руси», «Освіта часів Київської Русі», «Острозька академія»; І. Огієнко «Історія українського друкарства»; І. Франко «Чого хоче Галицька Робітницька Громада»; «Наші народні школи і їх потреби», «Грицева шкільна наука»); визначати основну ідею праці та внесок автора в розвиток шкільництва та педагогіки; аналізувати педагогічні проблеми; встановлювати і пояснювати взаємозв'язок педагогічних явищ і фактів, усвідомлюючи сучасну педагогічну дійсність; творчо використовувати цінні педагогічні ідеї у практиці навчально-виховної роботи закладу освіти.	20
Практична робота 2. Розвиток освіти і педагогічної думки в Україні в роки радянської влади. Педагогічна діяльність і провідні педагогічні ідеї А.Макаренка та В.Сухомлинського.		20
Практична робота 3. Відродження національної системи виховання, школи і педагогіки в період становлення незалежної України		20
Самостійна робота 2. Вивчення першоджерел літературно-педагогічної спадщини XIX–XXI ст.		10
Модульна контрольна робота 2	Знати характерні риси школи і системи виховання в означений період. Розуміти педагогічну	30

	діяльність і погляди О. Залужного, І. Соколянського, Г. Ващенко та їхній вплив на розвиток української педагогіки. Усвідомлювати педагогічну систему А. Макаренка та В. Сухомлинського. Вміти творчо працювати з першоджерелами (Г. Ващенко «Виховання волі і характеру», «Гідність особиста і національна», «Завдання національного виховання української молоді», «Тіловиховання як засіб виховання волі і характеру», «Хвороби в галузі національної пам'яті», «Свобода людини як філософічно-педагогічна і політична проблема», «Бог і Батьківщина», «Проект системи освіти в самостійній Україні», «Загальні методи навчання», «Виховний ідеал»; А. Макаренко «Деякі висновки з мого педагогічного досвіду», «Про батьківський авторитет», «Колектив і виховання особистості»; В. Сухомлинський «Сто порад учителеві», «Методика виховання шкільного колективу», «Батьківська педагогіка», «Народжується особистість», «Мудра влада педагога», «Вчити вчитися»); вміти визначати основну ідею праці та внесок автора в розвиток шкільництва та педагогіки; аналізувати педагогічні проблеми; творчо використовувати цінні педагогічні ідеї у практиці навчально-виховної роботи закладу освіти. Знати сутність відродження національної школи; процеси розвитку освіти в умовах національного відродження. Усвідомлювати утвердження шляхів і засобів національного виховання дітей та молоді. Вміти творчо працювати з першоджерелами (Указ «Про Основні напрями реформування вищої освіти в Україні»; Постанова КМУ «Про затвердження Положення про державний ВНЗ»; Національна доктрина розвитку освіти; Наказ МОН «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу»; «Про	
--	--	--

	затвердження Плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року»; Положення «Про дослідницький університет»; Закон України «Про вищу освіту», «Про освіту». Аналізувати педагогічні проблеми; творчо використовувати цінні педагогічні ідеї у практиці навчально-виховної роботи закладу професійної освіти.	
Всього за модулем 2		100
Навчальна робота	$(M1 + M2)/2 \cdot 0,7 \leq 70$	
Екзамен	30	
Всього за курс	$(\text{Навчальна робота} + \text{екзамен}) \leq 100$	

8.2. Шкала оцінювання знань здобувача вищої освіти

Рейтинг здобувача вищої освіти, бали	Оцінка за національною системою (екзамени/заліки)
90-100	відмінно
74-89	добре
60-73	задовільно
0-59	незадовільно

8.3. Політика оцінювання

Політика щодо деделайнів та перескладання	Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку. Перескладання модулів відбувається із дозволу лектора за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).
Політика щодо академічної доброчесності	Списування під час контрольних робіт та екзаменів заборонені (в т.ч. із використанням мобільних девайсів). Курсові роботи, реферати повинні мати коректні текстові посилання на використану літературу.
Політика щодо відвідування	Відвідування занять є обов'язковим. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, міжнародне стажування) навчання може відбуватись індивідуально (в онлайн формі за погодженням із деканом факультету).

9. Навчально-методичне забезпечення

- електронний навчальний курс навчальної дисципліни (на навчальному порталі НУБіП України eLearn - <https://elearn.nubip.edu.ua/course/view.php?id=2722>);
- конспекти лекцій та їх презентації (в електронному вигляді);
- підручники, навчальні посібники;
- методичні матеріали щодо вивчення навчальної дисципліни для здобувачів вищої освіти денної форми здобуття вищої освіти.

10. Рекомендовані джерела інформації

Основні

1. Васюк О. В. Методичні рекомендації з дисципліни «Історія педагогіки та освіти в Україні» для підготовки фахівців за ОПП 015 «Професійна освіта» (015.37 «Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології»). Вид. 2-ге, допов. Київ : ТОВ «ЦП «Компрінт», 2021. 118 с.
2. Васюк О. В., Лузан П. Г. Історія педагогіки та освіти в Україні : підручн. Київ : ЦП «Компрінт», 2019. 519 с.
3. Васюк О. В., Лузан П. Г. Історія педагогіки та освіти в Україні: підруч. Вид. 2-ге, допов. Київ: ТОВ «ЦП «Компрінт», 2022. 539 с.
4. Васюк О. В., Сопівник І. В. Історія української педагогіки і освіти: навч. посіб.-хрестоматія. 2-ге вид., доп. і перероб. Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2015. 644 с.
5. Словник-довідник до вивчення педагогічних дисциплін: навч. посібн. / укладачі Оксана Вікторівна Васюк; Світлана Володимирівна Виговська, Оксана Миколаївна Гончарук. Київ: ТОВ «ЦП «Компрінт», 2023. 607 с.

Допоміжні

1. Беринда П. Із «Лексикона....». *Історія української школи і педагогіки: хрестоматія*. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 84–86.
2. Грабовський П. А. Дещо про освіту на Україні. *Історія української школи і педагогіки: хрестоматія*. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 351–353.
3. Грінченко Б. Д. Якої нам треба школи. *Історія української школи і педагогіки: хрестоматія*. Упорядник О. О. Любар. Київ : Знання, 2003. С. 293–300.
4. Грушевський М. С. Шкільна мова. *Історія української школи і педагогіки: хрестоматія*. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 370–371.
5. Державна національна програма «Освіта». *Історія української школи і педагогіки : хрестоматія*. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 641–666.
6. Драгоманов М. П. Листи на Наддніпрянську Україну. *Історія української школи і педагогіки: хрестоматія*. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 284–286.
7. Духнович О. В. Народна педагогія. *Історія української школи і педагогіки: хрестоматія*. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 200–205.
8. Енциклопедія освіти. Академія пед. наук України; головний ред. В. К. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
9. Закон України «Про загальну середню освіту». *Історія української школи і педагогіки : хрестоматія*. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 667–668.
10. Закон України «Про освіту». *Історія української школи і педагогіки: хрестоматія*. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 615–641.

11. Історія української школи і педагогіки: хрестоматія. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 209–262.
12. Концепція національної системи. *Історія української школи і педагогіки*: хрестоматія. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 721–734.
13. Концепція середньої загальноосвітньої школи України. Київ: [б. в.], 1991.
14. Костомаров М. І. Дві руські народності. *Історія української школи і педагогіки*: хрестоматія. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 177–180.
15. Куліш П. О. Листи з хутора. *Історія української школи і педагогіки*: хрестоматія. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 181–187.
16. Любар О. О. Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. Історія української школи і педагогіки: навч. посіб. За ред. О. О. Любара. Київ: Знання КОО, 2003. 456 с.
17. Макаренко А. С. Деякі висновки з мого педагогічного досвіду. *Історія української школи і педагогіки*: хрестоматія. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 465–469.
18. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина ХІХ – ХХ століття): хрестоматія. Упорядник Л. Д. Березівська та ін. Київ: Наук. Світ, 2003. 418 с.
19. Національна доктрина розвитку освіти. *Історія української школи і педагогіки*: хрестоматія. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 668–704.
20. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text> (дата звернення 10.06.2025 р.).
21. Огієнко І. І. Наука про рідномовні обов'язки. *Історія української школи і педагогіки*: хрестоматія. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 375–377.
22. Основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи. *Історія української школи і педагогіки*: хрестоматія. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 511–513.
23. Пирогов М. І. Питання життя. *Історія української школи і педагогіки*: хрестоматія. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 205–209.
24. Полоцький С. «Обід душевний» і «Вечеря душевна». *Історія української школи і педагогіки*: хрестоматія. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 95–100.
25. Поучення Володимира Мономаха. *Історія української школи і педагогіки*: хрестоматія. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 40–42.
26. Про вищу освіту: Закон України. Відомості Верховної Ради. 2014. № 37–38, ст. 2004.
27. Про дошкільну освіту: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 49. ст. 259.
28. Про освіту: Закон України від 05.06.2017 № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради. 2017. № 38–39 ст. 380.

29. Про повну загальну середню освіту: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 31. ст. 226.

30. Прокопович Ф. Духовний регламент. *Історія української школи і педагогіки*: хрестоматія. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 114–122.

31. Русова С. Ф. Нова школа. С. Ф. Русова. *Вибрані педагогічні твори*: у 2-х т. Київ: Освіта, 1996. С. 207–218.

32. Сковорода Г. С. Байки Харківські. *Історія української школи і педагогіки*: хрестоматія. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 134–136.

33. Сковорода Г. С. Вдячний Єродій. *Історія української школи і педагогіки*: хрестоматія. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 122–129.

34. Славинецький Є. Громадянство звичаїв дитячих. *Історія української школи і педагогіки*: хрестоматія. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 61–65.

35. Статут Львівської братської школи 1586 року. Порядок шкільний. *Історія української школи і педагогіки*: хрестоматія. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 91–95.

36. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5 томах. Т. 3. Київ: Рад. школа, 1977. 670 с.

37. Сухомлинський В. О. Пависька середня школа. В. О. Сухомлинський. *Вибрані твори в 5 томах*. Т. 4. Київ: Рад. шк. 1976. С. 7–390.

38. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. В. О. Сухомлинський. *Вибрані твори в 5 томах*. Т. 1. Київ: Рад. шк. 1976. С. 5–502.

39. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. В. О. Сухомлинський. *Історія української школи і педагогіки*: хрестоматія. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 526–540.

40. Сухомлинський В. О. Сто порад вчителю. Київ, 1988. 304 с.

41. Українка Л. Волинські образки. *Історія української школи і педагогіки*: хрестоматія. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 334–339.

42. Ушинський К. Д. Питання про народні школи. К. Д. Ушинський. *Вибрані педагогічні твори*. В 2 т. Т. 2. Київ, 1983. С. 56–63.

43. Ушинський К. Д. Про виховання розуму. К. Д. Ушинський. *Твори*. В 6 т. Т. 6. Київ, 1955. С. 371–379.

44. Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні К. Д. Ушинський. *Вибрані педагогічні твори*. В 2-х т. Т. 1. Київ, 1983. С. 43–103.

45. Ушинський К. Д. Рідне слово. К. Д. Ушинський. *Вибрані педагогічні твори*. В 2 т. Т. 1. Київ, 1983. С. 121–133.

46. Франко І. Твори. В 2-х т. – Т. 2: *Оповідання*. Київ: Дніпро, 1986. С. 462–477.

47. Франко І. Я. «Schoneschreiben». *Зібрання творів*. У 50-ти т. Т. 15. Київ: Наук. думка. 1978. С. 85–91.

48. Франко І. Я. Наші народні школи і їх потреби. *Історія української школи і педагогіки*: хрестоматія. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 308–314.

49. Франко І. Я. Чого хоче «Галицька робітницька громада». *Історія української школи і педагогіки*: хрестоматія. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 306–308.

50. Шевченко Т. Г. Букварь южнорусскій. *Історія української школи і педагогіки*: хрестоматія. Упорядник О. О. Любар. Київ: Знання, 2003. С. 166–176.